

ct.
8

B. oct.
2578

B. Mose. Litt.
8° 2578

1.

HEILIGERLEE

EN

DE ULTRAMONTAANSCHЕ GESCHIEDBESCHOUWING.

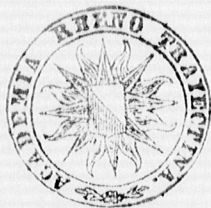
TOESPRAAK,

gehouden ter opening der Academische lessen,

DOOR

Mr. H. E. MOLTZER,

Hoogleeraar te Groningen.

GRONINGEN. — J. B. WOLTERS.
1868.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0512 3413

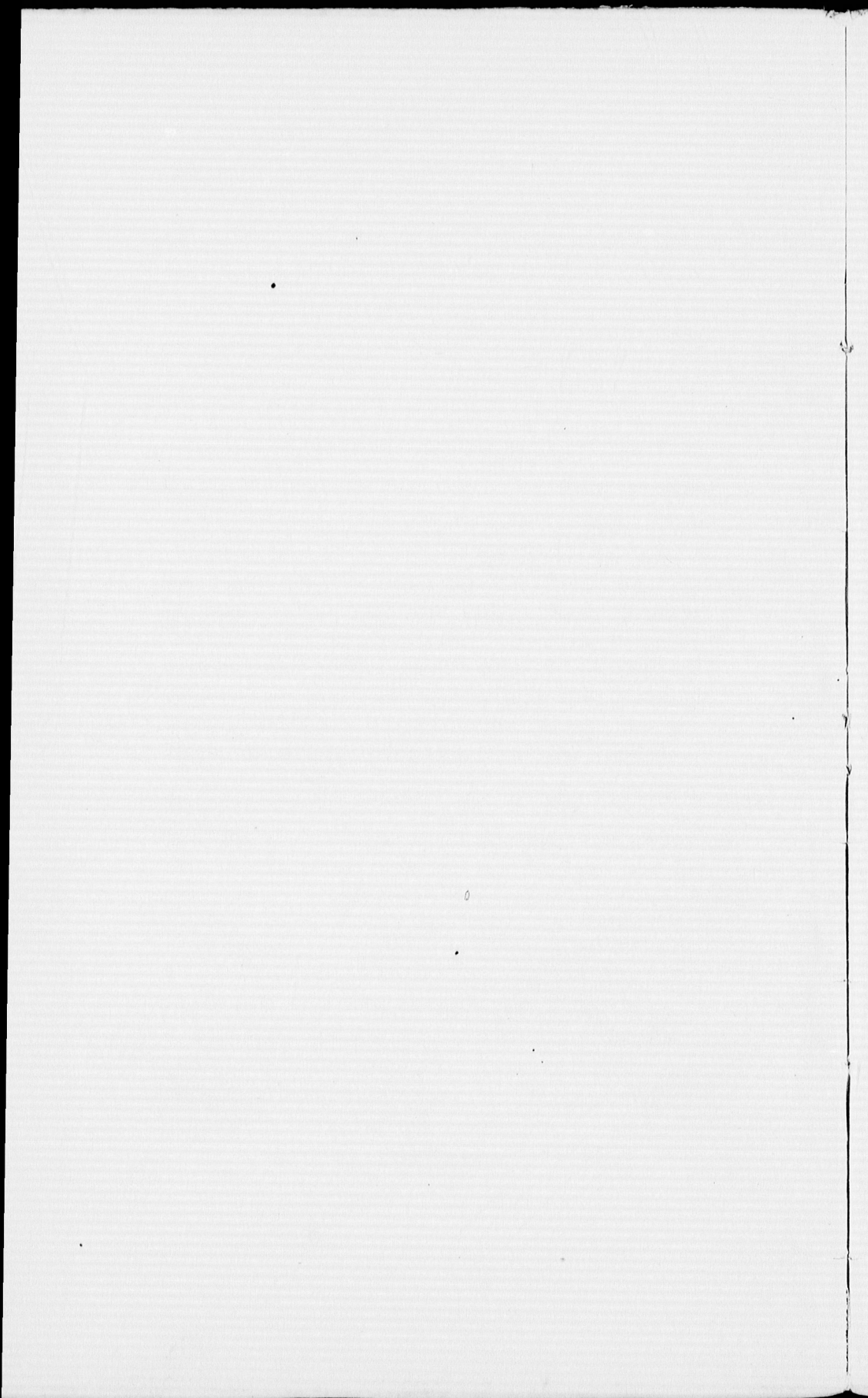
Snelpersdruk van Gebroeders Hoitsema.

Overtuigd, dat in deze Toespraak geen nieuwe bijzonderheden, het voorspel van den tachtigjarigen oorlog betreffende, waren aan het licht gebracht, — trouwens ik had voor mijn betoog niet anders noodig dan het abc van de geschiedenis der XVIe eeuw, maar dat abc, waarover allen het vrij wel eens zijn, — had ik voor mij volstrekt geen plan haar te laten drukken. Het is dan ook alleen op uitdrukkelijk verzoek van eenige H.H. Studenten, die mij hoorden, dat ik heb besloten haar uit te geven.

Moge haar ook in uitgebreider kring dezelfde mate van belangstelling, liever nog van goedkeuring, te beurt vallen, als waarover ik mij voorloopig kan verheugen.

M.

GRONINGEN,
10. 6. 68.

MIJNE HEEREN!

Zijt mij hartelijk gegroet en welkom geheeten, gij allen, die, hetzij gij al dan niet den naam van student draagt, u hier hebt vereenigd om met mij samen te werken op het veld der vaderlandsche wetenschappen, onze taal, onze letterkunde en onze geschiedenis. Wij streven naar een en hetzelfde doelwit; één van wil en één van zin moeten wij allen denzelfden weg wandelen, uw gang is de mijne, mijn gang de uwe. Daardoor, gij gevoelt het, zullen wij nader tot malkander komen; onwillekeurig en als van zelf zullen we tot elkaar aangetrokken worden: immers we zien en spreken de een den ander telken reize? Samenwerken is samenlieven en samenleven, dat bindt met een sterken band. Ik voor mij heb goeden moed en twijfel geen oogenblik, of gij zult wezen als die daar voor u gezeten waren, beide belangstellend en welwillend; voorts beken ik eerlijk, dat het mij aangenaam is weder op deze plaats te staan, ik gevoel mij hier te huis. Onder de gunstigste voorteekens vangen wij onzen arbeid aan, moge ons werk voorspoedig zijn en vruchtbaar, aangenaam en nuttig.

Alvorens bij eene volgende samenkomst tot onze gewone werkzaamheden over te gaan, wensch ik dit uur te wijden aan eene beschouwing van den slag bij Heiligerlee. Volstrekt niet — ik haast me er dit bij te voegen — om het wapenfeit als zoodanig uit een krijgskundig oogpunt met u te beoordeelen, maar uitsluitend om den zin en de beteekenis van die daad onzer vaders in het licht te stellen. Het komt mij voor, dat daardoor tevens hunne handeling op het schitterendst wordt gerechtvaardigd en gezuiverd van de smet, welke er dezer dagen door de Ultramontanen, zooals u bekend is, wordt op geworpen. Met enkele opmerkingen over het standpunt dier heeren hoop ik u van het onhoudbare en gevaarlijke van dergelijke geschiedschrijverij te overtuigen.

Daar bestond veel, zeer veel, waardoor in de vijftiende en zestiende eeuw hier te lande de ontevredenheid en weerzin van de bevolking tegen het Grafelijk regeeringsstelsel was gaande gemaakt. De staatkunde der Bourgondische en Oostenrijksche Huisen, eene staatkunde van concentratie en centralisatie, het kon niet missen, zij moest te eeniger tijd in botsing komen met de aloude voorrechten en vrijheden, waarop ons volk zeer hoogen prijs bleek te stellen. De toepassing der monarchale beginselen zoude noodzakelijk gepaard gaan met omverwerping en vernietiging van menige gewestelijke en stedelijke instelling, waaraan de natie gehecht was. Eenheid van bestuur, van wetgeving, van rechtspraak, van belastingstelsel, behartiging van het algemeen belang, in één woord, zoude een onbereikbaar ideaal blijven, zoolang vele bijzondere belangen niet waren ten offer gebracht aan die van allen, zoolang veel locaals en provinciaals niet was verdrongen door

hetgeen nationaal mocht heeten. De pogingen, aangewend door de Graven om hunne goede bedoelingen te verwezenlijken, — ik herinner u de wijze wetten en verordeningen van Karel den Vijfde¹⁾ — werden eerder gedwarsboomd dan gewaardeerd, hun staatkundig beleid was verre van aangenaam aan de onderdanen²⁾. En de man, die in 1555 werd geroepen om de staatkunde van zijn vader voort te zetten en dat stelsel meer en meer in toepassing te brengen, was niet een man naar het hart van het Nederlandsche volk. Integendeel, indien eenig regent, dan is Philips hier zeer zeker impopulair geweest. Reeds bij zijne huldiging als Graaf in 49 had zijn ijstkoud voorkomen slechten indruk gemaakt, zijne geheele persoonlijkheid schijnt weinig aantrekkelijks, veeleer iets terugstootends te hebben gehad³⁾. Wel een groot onderscheid bij Karel, zijn vader. Of is niet deze als een tweede Charlemagne de held geworden van menige sage en legende, waardoor hij voortleefde in de nagedachtenis van zijn volk⁴⁾? Ik weet wel, dat ook op het zondenregister van Karel

¹⁾ Verg. b. v. DE MEESTER in de *Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving* V bl. 281 en DEL MARMOL *De l'influence du règne de Charles-Quint sur la législation et sur les institutions politiques de la Belgique*.

²⁾ Karel had dit zeer goed ingezien, zegt de heer GROEN *Archives* I bl. 162*, en haalt de plaats van STRADA I 33 aan: moribus, linguâ, institutisque et, at inter finitimos, acumulatione discrepantes populi ad unam regiminis formam aegre omnes coerceri posse videbantur.

³⁾ GACHARD *Relations des Ambassadeurs Vénitiens* etc. citeert bl. 123 noot 1, eenige regels uit een schrijven van den Aartsbisschop van Wenen, Marillae, aan Henri II: «On dit que la royne d' Hongrie amènera le prince d' Espagne aux Pays-Bas, pour l'accoutumer aux façons du pays, et le faire mieux goûter à ceux de la nation qu'ils n'ont fait cy-devant: car, à dire le vray, ils en sont si mal édifiez, qu' advenant mutation, ils seroient pour appeler le roy de Bohesme, et le faire leur Seigneur” Verg. bl. LI en 38.

⁴⁾ PICHOT *Charles-Quint, Chronique* enz. enz. bl. 202 vlgg.

*Verouwen
Lijst
Quint 2 23*

menig vergrijp staat opgeteekend tegen onze Gewesten, dat er tegen hem rechtmatige grieven bestonden: dikwijls had hij zijne onderdanen tot hulpmiddelen zijner heerschezucht misbruikt; hij had wel eens willekeurig over hunne hoofden en beurzen beschikt; wel eens privilegiën met voeten getreden en uit onverstandigen geloofsijver stroomen bloeds van weerlooze onderdanen vergoten¹⁾; — maar hij was zoo minzaam en voorkomend, zoo beleefd en vriendelijk; hij sprak zoo goed Hollandsch; hij verkeerde zoo gaarne onder zijne Vlamingen en nam deel aan hunne vermaken, tot aan hunne kermispret toe. En wat meer zegt, hij had zoo trouwhartig hunne belangen voorgestaan. In deze landen geboren en getogen, was hij Nederlander met hart en ziel, en liet zich door Nederlanders raden en leiden. Kinderlijk, neen, kinderachtig was het volk aan hem gehecht; de tranen, bij zijn afstand van de regeering geweest, zijn niet enkel teekenen geweest van »onredelijke zenuwzwakheid;» »van harte hebben de Nederlanders bewilligd in 's Graven allerlaatste bede, dat hem alles mocht worden vergeven, wat hij wilens of onwillens tegen hen misdreven had.» En Philips, hij was geheel het tegengestelde van Karel. Aan al de ondeugden, waarmede Motley hem uitstoeft, geloof ik niet, maar dat hij wantrouwend van karakter, flegmatique en mélancolique was, gelijk de Venetiaansche gezanten Badoaro en Suriano getuigen; dat hij was »ne pas exempt de cet orgueil, de cette morgue Castellane, si odieuse aux autres nations,» zooals Groen schrijft²⁾, is zeker en

¹⁾ MOTLEY *Opkomst van de Nederl. Republiek* (Holl. vertaling) bl. XX van BAKHUIZEN'S *Inleiding*; LESTING'S *Handboek* I bl. 237 § 3 enz. enz.

²⁾ *Arch.* I bl. 155*.

gewis. Philips was Spanjaard in merg en been. Aanmerkt zijne hofhouding, cijfers mogen ten bewijze strekken: onder de 1500 hoogere en lagere ambtenaren, tellen wij $\frac{9}{10}$ Spanjaarden, het overige $\frac{1}{10}$ bestaat uit Bourgondiërs, Italianen, Engelschen, Duitschers en . . . . Nederlanders ¹⁾. Aanmerkt zijn staatsraad: de leden zijn, met eene enkele uitzondering wellicht, alle Spanjaarden; geen heil scheen er te vinden dan bij hen. Beraamd zoowel als ontworpen werd alles door de vreemdelingen en, wat het hatelijkst was, uitgevoerd door de Nederlandsche heeren. De Bisschop van Limoges laat zich, in een schrijven aan Frans den Tweede, over Philips aldus uit: »Rien n'est bien diet, bien faict ne bien pensé qui ne soit en espagnol et d'un Espagnol,» en dat is waarheid, niets dan waarheid ²⁾. In Spanje alleen gevoelde hij zich te huis: toen hij na 55 nog hier in het land moest blijven, verlangde hij niets liever dan hoe eerder hoe beter scheid te gaan en af te trekken. Een en ander maakte hem niet alleen niet bemind, maar gehaat. Weet daarbij, hetgeen vooral den adel en de grooten hinderde, dat Philips, meer bureaucraat trouwens dan krijgsman, slechts een enkele maal in de loopgraven was gezien en alle ridderlijkheid, alle veldheerstalent miste ³⁾, en gij zult bevroeden dat zoo iemand, vervreemd als hij was beide van edelman en poorter door zijne Spaansche manieren en Spaansche omgeving, maar luttel behoefde te wagen tegen den wil en het belang van het volk, of hij zou de wrange vruchten

¹⁾ GACHARD t. a. p. bl. 42 vlg.

²⁾ T. a. pl. bl. 87 en 126, noot 1.

³⁾ Verg. b. v. HOLZWARTH *Der Abfall der Niederlande* bl. 24.

van zijne Spaanschgezindheid proeven. Karel had veel kunnen doen en veel kunnen gedaan krijgen, menig zwaar offer had men zich om zijnentwil getroost, maar door dien vleesch geworden Spaanschen trots was men niet van plan zich te laten ringeloozen. Wee hem, zoo hij slechts, en dat deed hij in den beginne, niet dan het voetspoor zijns vaders volgde ¹⁾, van hem zou men zelfs dat niet gedoogen, met hem geene consideratie hoegenaamd gebruiken. Dan — hij zou verder gaan, veel verder.

Over menige gegronde grievé, b. v. over het achterdochtige, het weifelende en het trouweloze zijner staatkunde, openbaar in velerlei maatregelen en handelingen, wil ik thans niet uitweiden, alleen, met terzijdestelling van alle betwistbare punten, een paar vragen stellen uit het abc van de geschiedenis der zestiende eeuw. Was het b. v. politiek van den Graaf, om bij zijn vertrek naar het zuiden hier, al had hij er overigens plausibele redenen voor, Spaansch krijgsvolk achter te laten, een doorn in het oog van zijne onderdanen? Was het verstandig om de Bisdømmen-quaestie, aanhangig reeds onder Karel, door te drijven met kracht en geweld, terwijl »alles door die Bisdømmen in de war liep», gelijk de tijdgenoot verklaart? ²⁾. Was het goed gezien om een man als den Cardinaal Granvelle, den minister, wiens leven gewijd was aan den dienst van zijnen Koning, te ontslaan eenig en alleen om de oppositie te believen? Was dat niet eene eerste schrede op het

¹⁾ »Het kan met waarheid gezegd worden: van al de maatregelen door Philips genomen, welke den opstand der Nederlanden te voorschijn riepen, is er geen enkele te noemen, die niet door Karel of ingevoerd, of beraamd, of bedoeld was.» zegt BAKRUIZEN t. a. pl.

²⁾ Verg. Mr. J. MEES *Hist. atlas van Noord-Ned.* enz. Tweede kaart bl. 24 vlgg.

hellend vlak van geven en nemen, van toegeven louter in schijn, van zand in de oogen strooien en hoog spel spelen? Immers is de Graaf na het vertrek van Granvelle volstrekt niet van regeeringsstelsel veranderd, iets dat men billijkerwijze van hem had mogen verwachten? ¹⁾). Philips is wel »le démon du midi” genoemd: ik zou meenen ten onrechte, want een duivel is hardnekkiger en stijfkoppiger nog dan hij is geweest. Zijn wankelmoeidigheid en volslagen gebrek aan veerkracht in alles behalve in zaken van geloof hebben hem zijns ondanks tot menige concessie geleid, al was elke moderatie in zekeren zin mooderatie, zoodat alleen brandstapel plaats maakte voor strop, en al herriep hij den volgenden dag in tegenwoordigheid van notaris en getuigen al hetgeen hij den vorigen plechtig had beloofd en toegestaan ²⁾). Neen, zijn bestuur was niet dat van een welwillend, eerlijk en krachtig vorst, die eerbied en ontzag afdwingt en oppositie bezweert.

Maar, gezwegen van dat alles, waardoor hij overigens adel en burgerij al niet weinig had ontstemd, de hoofdgrievig zou ik dus willen formuleeren, dat hij de Nederlandsche Gewesten heeft

¹⁾ De heer FRUIN schrijft in *Het voorspel van den tachtigjarigen oorlog* (*De Gids* 1859 II bl. 790) »Men moest blind zijn om niet te zien, dat zij (de oppositie) in den kardinaal het regeeringsstelsel haatten, waarvan hij de bekwaame vertegenwoordiger was. Zij begeerden eene regering van een Nederlandschen Staatsraad, in overleg met de Staten-Generaal, overeenkomstig de bijzondere belangen van Nederland. Kon Philips besluiten dien wensch in te willigen, dan deed hij wel Granvelle te ontslaan; hij wist wie hij in zijne plaats te stellen had. Maar kon hij aan geen verandering van stelsel denken, wilde hij in Nederland blijven regeren naar de belangen van Spanje en naar zijne eigene godsdienstige overtuiging, dan was het nutteloos en zelfs gevaarlijk, den bekwaamen staatsdienaar aan de wraak zijner vijanden prijs te geven.”

²⁾ Zie THEOD. JUSTE *Hist. de la révol. des Pays-Bas sous Philippe II* Première partie II bl. 165.

willen regeeren op zijn Spaansch, met andere woorden, dat zijne regeering is geweest *anti-nationaal*. Verschillende bijzonderheden kunnen hier in aanmerking komen, zooals u uit de geschiedenis van het voorspel der tachtigjarige tragedie overbekend is, ik herinner u alleen de buitenlandsche staatkunde van den Graaf, waarmede hij ons vaderland welhaast zou hebben gebracht in een toestand van afzondering, waardoor wij van alle verkeer met andere natiën waren afgesneden en de bronnen van onze welvaart hadden zien uitdrogen ¹⁾; dan zijn onvoorwaardelijk weigeren van de bijeenroeping der Staten-Generaal en van de uitbreiding der macht van den Raad van State, welk een en ander als de beste waarborg voor een bestuur, overeenkomstig de behoeften en de belangen des volks, dringend werd verlangd ²⁾ en veilig, in den beginne althans, had kunnen zijn beproefd; eindelijk — last not least — *de wijze waarop* hij de Hervorming heeft trachten te keer te gaan. Bij dit laatste punt sta ik bij voorkeur een oogenblik stil.

De tijden waren veranderd, M. H.! langzamerhand had de nieuwe leer hier trots alle plakaten meer en meer veld gewonnen. In het derde vierendeel der zestiende eeuw was het getal harer belijders niet gering meer, althans niet zoo klein, dat het als met één sabelhouw of door een en denzelfden brandstapel kon worden uitgeroeid. Daar waren Hervormden onder alle rangen en standen der maatschappij, en overal heen hadden zich Calvinisme en Lutheranisme baan gebroken; het mosterdzaad was ontkiemd en gegroeid tot een boom, waarvan de

¹⁾ *De Gids* t. a. p. bl. 775 vlgg.

²⁾ Zie b. v. *Corresp. de Philippe II* II bl. 306.

wortels zich heinde en verre hadden voortgeplant en in welks schaduw velen, rijk en arm, aanzienlijk en gering, zich vermeden. Het spreekt bijna van zelf, dat het hoe langer hoe moeilijker werd — aangenomen, hetgeen ik niet tegenspreek, dat men in zijn volle recht was ¹⁾, — om de oude leer te handhaven en de nieuwe te bestrijden. In den aanvang der beweging was het te doen, de hand van den beul vermocht veel. Ja, onze Staten-Generaal hebben zelve onder Karel medegewerkt, om den voortgang der reformatie te stuiten; de plakkatens zijn uitgevaardigd met hun voorkennis en goedvinden ²⁾. En in Spanje was een auto-da-fé eene daad des geloofs, die wonderen werkte, gij weet het. Maar als de aanhangers van Calvijn en Luther toenemen in aantal en zich allerwege, het gansche land door, verspreiden, dan wordt het ondoenlijk ze van den bodem des rijks te verdelgen; dan kan een wensch als die van Philips, namelijk van liever koning te zijn over een klein stukske land waarin geen, dan over een uitgestrekt gebied waarin één ketter woont, zulk een wensch onmogelijk in vervulling komen. En waarom ondoenlijk en onmogelijk? Dewijl, zooals men zeide, onze magistraat een ingeboren afkeer had van die »mystische daad, hoog verheven boven de opvatting mijner (en stellig ook uwer) huisvaderlijke sentimentaliteit,» gelijk de Hr. Alberdingk Thijm *het ketterdooden* gelieft te noemen? ³⁾. Ja, M. H.! ook daarom, zeer zeker, maar er is meer. Regeeren met mutsaard en kling, te vuur en te zwaard maat-

---

¹⁾ Verg. *Archiv.* I bl. 168* en II bl. 80 vlgg.

²⁾ *Corresp. de Philippe II* II bl. LII.

³⁾ Zie zijn *Schrijven aan Dr. Jonckbloet* van 4 Sept. 68, bl. 7.

regelen van bestuur doordrijven, onverschillig of daardoor de dierste belangen van alle onderdanen worden gekrenkt, dat gaat niet aan, omdat het strijdt tegen het algemeen belang des lands. Gij begrijpt waarheen ik wil. Zoo zal dan Philips de Tweede door *de wijze waarop* hij de hervorming heeft trachten te keeren, hebben gehandeld tegen het waarachtig belang der Nederlandsche natie? Ja, voorwaar, dat heeft hij gedaan, en het was reden te meer, waarom zijn bestuur hoe langer hoe meer *antinationaal* begon te worden. Onzin zoude het wezen, bare onzin, als ik beweerde, dat Philips, louter dewijl hij de hervorming bestreed, de geheele natie tegen zich in het harnas joeg: immers konden met name de Roomsch-catholieken daartegen zeer zeker geen bezwaar hebben, integendeel, en toch . . . ook van deze stonden op en schaarden zich aan de zijde van de oppositie! Onoplosbaar raadsel, indien men niet doordringt tot den aard en het wezen der dingen, maar aan het uitwendige blijft hangen. Neen, M. H.! zóó dom waren de Roomsch-catholieken van die dagen niet, dat zij van den Graaf zouden zijn afvallig geworden, dewijl hij, *hunnen* godsdienst beschermende, zich kantte tegen de ketterij, maar dewijl ook zij, evenals de Hervormden, gevaar duchtten voor land en volk van de gedragslijn, die de vorst in dezen volgde. Willem van Oranje schreef eens: »de ondergang van het rijk brengt natuurlijk dien der religie evenzeer mede, daarom is het behoud des lands de eerste voorwaarde tot instandhouding van den godsdienst”¹⁾: zoo dachten verreweg de meesten met hem, en daarom was

---

¹⁾ *Archiv.* II bl. 146: »car estant le pais perdu, se perde quant et quant le service du Prince et de la religion; se conservant, avecque le temps et la grâce de Dieu il y a espoir pouvoir le toutt redresser,” etc.

hun het heil en de welvaart des lands de eerste en de hoogste wet. Aan deze wet nu vergreep zich Philips door zijne plakATEN keer op keer. Om slechts iets te noemen: door zijne bloedige maatregelen leed de handel geweldig en werd de landverhuizing sterk bevorderd. De handel, waarover gij vooral niet te gering hebt te denken, was zeer aanzienlijk: ik weet wel, dat naar het zeggen van Granvelle »il n'y a qu' à rire'', en dat de omstandigheid dat de lakenhandel verliep hem weinig beteekenend voorkwam in vergelijking van het voordeel, dat men niet meer met Engeland handelende ook geen gevaar liep »de perdre sa foi en Angleterre''¹⁾: maar dergelijke ijdele praatjes en zulk zot geklap worden door de statistieke bescheiden uit die dagen op het overtuigendst gelogenstraf. Van Rees bericht, dat, veelmeer nog dan door de zware belastingen op in- en uitvoer, door de plakATEN de handel aan het kwijnen raakte²⁾. Ik sprak van emigratie: menige brief in de Correspondance de Philippe II is daar om te bewijzen, dat bij manier van spreken het volk het land uitstroomde; het volk, en dat wil niet zeggen het schuim en schorremorrie der bevolking, neen, ook kloeke en krachtige gezellen, industrieelen en werklieden, wier vertrek de doodsteek was voor onze nijverheid³⁾. Achteruitgang en armoede, ziedaar de ellende, welke — ik zeg niet de Hervormden — *het gansche volk* te wachten stond. Het gestreng van de plakATEN viel voorwaar niet in den smaak, vooral niet bij de Hervormden, maar het *nadeelige*,

---

¹⁾ *Corresp. de Ph. II* II bl. IX vlgg.

²⁾ *Geschied. der Staathkk. in Ned.* I bl. 145.

³⁾ MOTLEY I bl. 366 vlg. en de daar aangehaalde brieven; JUSTE II bl. 21 vlgg.

het *schadelijke* er van bracht te weeg, dat het ambt van geloofsonderzoeker »*était devenu odieux au peuple*», dat een iegelijk, Hervormd en niet Hervormd, op zelfbehoud bedacht werd.

Nu wordt het u klaar als de dag: was de geest der hervorming in de eerste helft der zestiende eeuw lang niet algemeen genoeg doorgedrongen om Karel wegens zijne vervolgingen der Ketterers te doen haten, allengs waren zoo velen afvallig geworden van de oude leer, dat het ketterbranden en kettermoorden de hartader van het land gevoelig begon aan te tasten, en toen geschiedde het, dat — M. H.! merkt het op, hierin ligt het zwaartepunt — dat de Roomsche catholieken zich het bondgenootschap der ketterers niet schaamden, dat Roomsche en Onroomsche, als een eenig man, het zwaard hebben aangegord en in opstand zijn gekomen tegen hunnen Vorst. Als de Graaf *antinationaal* regeerde, sprak de natie een »tot hiertoe en niet verder.»

De tijd gedooft niet in bijzonderheden te treden over de wijze, waarop zich die ontevredenheid openbaarde. Trouwens in welke gedaante, onder welke vormen de geest der oppositie aan Philips is verschenen, zij het als ligue, als gezantschap, als verbond van edelen met smeekschrift, als compromis van kooplieden, als geharnast edelman of geschootveld poorter, dat alles is hier van ondergeschikt belang, de hoofdzaak is voldoende, dat aan een en ander deelnamen mannen van alle kleur en alle richting en alle geloofsbelijdenis ¹⁾. Wij mogen consta-

---

¹⁾ NUYENS *Geschied. der Ned. Beroerten* I I bl. 218, sprekende van Philips' maatregelen ter onderdrukking van de nieuwe leer, getuigt: »Alle rangen en standen der maatschappij hieven luide kreten daartegen aan.»

teeren, dat het verderfelijk regeeringsbeleid van den impopulairen Graaf-Koning, openbaar in zijne buitenlandsche en binnenlandsche staatkunde, maar vooral in de maatregelen tegen de hervorming genomen, maatregelen waardoor hij zelfs de Roomsch-catholieken van zich vervreemde, de oorzaak is geweest van een *nationaal verzet*. In de eeuwig gedenkwaardige avondzitting van den Raad van State had Willem van Oranje uitgedrukt, wat meer en meer de overtuiging werd van de meesten in den lande: »dat dit gansche stelsel van plakATEN en schavotten, van nieuwe bisschoppen en oude scherprechters, van besluiten, geloofsonderzoekers en aanklagers eens en voor altijd behoorde te worden afgeschaft; dat hun tijd zoowel als die van vele andere maatregelen voorbij was; dat met het geheele regeeringsstelsel moest worden gebroken”¹⁾. Viglius moge van zulke rondborstige taal eene beroerte hebben gekregen, onze Willem was de tolk geweest van de groote meerderheid. En als nu Philips door Alva hierheen te zenden met daden toont, dat het hem ernst is met zijn *antinotionaal* bestuur, en dat hij, althans op het stuk van de plakATEN, onverzettelijk blijft, dan toonen ook wij van onzen kant, dat het ons evenzeer heilige ernst is met ons verzet, — wij tasten door, — wij slaan met het zwaard.

HEILIGERLEE . . . . is u één naam bekend uit de geschiedrol van ons volk, die zóó liefelijk klinkt? Dáár, dáár voor de eerste maal, is met geluk gestreden voor ons *nationaal* bestaan; dáár is de kamp aangevangen, waarin onze staat is geboren; dáár met het eerste bloed de verbintenis bezegeld

---

¹⁾ MOTLEY t. a. pl. bl. 320 vlg.; *Vita Viglii* ed. HOYNCK VAN PAPENDRECHT *Analecta Belgica* Pars I bl. 41 vlg.

tusschen Oranje en Nederland en Nederland en Oranje!

HEILIGERLEE . . . . dáár is de banier ontplooid, waarin door Willem van Oranje de woorden waren geschreven van vrijheid en zelfstandigheid en verdraagzaamheid, afkeer van vreemde overheersching en dwingelandij!

HEILIGERLEE . . . . Nunc aut nunquam! Recuperare aut mori! dat wil zeggen: Nu of nooit! Herwinnen of sterven! dat was de leuze!

Gij kent de uitkomst. Na al hetgeen den laatsten tijd is geschreven over den slag — ik herinner u de stukjes van de HH. Fruin, Bisschop e. a. — heb ik niet noodig bij het wapenfeit zelf uwe aandacht te bepalen. De overwinning was aan de zijde der onzen :

»De vijand vlood ;
Zijn neêrslag was volkomen.
Naar allen kant uit één gespat,
Zocht hij vergeefs het veilig pad,
En vond zich afgesneden,
Verdrongen en vertreden.»

Daarom mocht de dichter ons toeroepen :

»Geeft den vollen boezem lucht!
Roert de trommel, zwiert de vaan,
Heft de zegeliedren aan!»

»De slotsom van den geheelen krijg is gelijk aan de uitkomst van dien eersten veldslag: de overwinning is aan de zijde van den opstand gebleven”: daarom juichte en jubelde Nederland nog na drie honderd jaren en dacht »aan de helden, die hun bloed deden stroomen langs de velden” en »prees hun moed”.

Ook nu vereeren wij de blinkende viktorie,
Den grootschen heldendood en de onverwelkbre glorie
Van Adolf, Nassau's roem!

» Voor de vrije ontwikkeling van ons volkskarakter en van onze maatschappelijke belangen — wij moeten het erkennen — was het dringend noodig¹⁾, dat wij het juk der vreemde overheersching afwierpen: welnu, dat hebben wij gedaan. Het monument te Heiligerlee mag wel een *nationaal*, een *echt nationaal* gedenkteeken heeten, waarom zich het gansche volk van Nederland dankbaar en blijde kan scharen. »Eere aan Adolf, eere aan Lodewijk van Nassau'' !!

Wat dunkt u, M. H.? Heeft overdreven opgewondenheid mij het spoor bijster gemaakt, of heb ik recht en reden om alzoo te spreken? Ik ben mij niets opgeschroefds, niets overdrevens bewust, maar.... wat vernemen wij daar uit den mond des heeren Alberdingk Thijm, een van de uitnemendste Rooms-catholieken van ons land? Hij spreekt: »mag ik vragen: heeft zich de bedenking niet opgedaan, dat hier wel eens rekening buiten den waard kon gemaakt zijn en dat geenszins met den naam van nationale feestviering betiteld worde, wat, uit den aard der zaak, geen feestviering voor twee vijfdén der natie zijn kan?'' Daar zijn er, die, gaat hij voort, »als tegen eene aanmatiging, moeten protesteeren tegen het instellen van »nationale'' gedenkdagen, en oprichten van »nationale'' eereteekenen tot verheerlijking van hetgeen in de xvie en xviie eeuw tegenover het, niet vóór 1648 bij trak-

---

¹⁾ Zie FRUIN *De overwinning bij Heiligerlee* bl. 22 en bl. 3.

taat opgeheven, wettig Gezach verricht is." Is niet, vraagt hij, »met de vestiging van de vrijheid der ééne partij in de xvr^e en xviie eeuw, juist de organizeering der onderdrukking van de wederhelft der Nederlanders samengegaan"? Hij eindigt met de vermaning »dat men zich toch eindelijk eens behoorde te gaan bezinnen, en afvragen, of het nu niet lang genoeg geduurd heeft met het nationaliteitjens-spelen, ten spijt der geschiedenis, der rechtvaardigheid en der liefde" ¹⁾.

Nog meer. Daar komt met eene redevoering van 60 bladzijden de heer J. W. Brouwers, ook Rooms-catholiek, betoogen, dat in plaats van eene eerezuil voor Lodewijk van Nassau en Adolf te Heiligerlee eene galg moest zijn opgericht. In zijn vaak bombastischen stijl galmt hij uit: »o Glorierijke Nederlanden, hoe groot waart gij niet in het oog der bewonderende wereld, in den rang der volkeren, voordat eigenbelangzoekende prinsen, in uwen schoot nooit gedragen, uwe provinciën zijn komen verscheuren!" Elders kalmer, maar niet minder nadrukkelijk: »En juist dit is historische waarheid, namelijk, dat voor Lodewijks onderhandelingen om met vreemde huurtroepen in Nederland te vallen, niet ééne enkele (aldus M. H.! schrijft hij, het staat er letterlijk, bl. 28) — niet ééne enkele den opstand verontschuldigende reden tegen Philips kan aangevoerd worden." Op eene andere plaats krijgen de Verbonden Edelen en de brooddronken kooplieden, al te zamen opgehitst door Lodewijk van Nassau, de schuld, dat »alle uitspattende krachten van de rondom onze grenzen losban-

---

¹⁾ *Het derde eeuwfeest der overwinning bij Heiligerlee.* Openlijk schrijven aan de Amsterdamsche «Subcommissie," bl. 4, 5, 7.

dige hervormingen en miterijen en revolutiën zijn losgebroken over de Nederlanden;" op pathetischen toon spreekt de redenaar: »dat men den troon van Neêrlands Koning, op de zuilen van het recht geground, wil overbrengen op het vlottend zand der revolutie van Lodewijk van Nassau, — bedroeft mijn hart. Dat men den modder van Heiligerlee, doorweekt van neêrlandsch bloed, door vreemde Duitschers geplengd, als parelen aan Neêrlands kroon wil hechten, — vervult mijne ziel met verontwaardiging." Ja, met een beroep als 't ware op onze gehechtheid aan Oranje brengt hij ons onder de aandacht: »Alle Nederlanders, die het eens zijn in het erkennen van het allezins wettig koninklijk gezag van Willem III, moeten het eens zijn in het veroordeelen van den allezins revolutionairen veldslag bij Heiligerlee" ¹⁾).

Ook de door en door kundige schrijver van de *Geschiedenis der Nederlandsche Beroerten*, Dr. Nuyens, heeft waarlijk bezwaar om het gedenkteeken te Heiligerlee een *nationaal monument* te noemen; hij kan zijne hulde aan Philips II, ook als staatsman, nog niet ontzeggen, laat staan een lauwer vlechten om de slapen van Adolf van Nassau.

Auerbach zegt ergens, dat men in Holland zelden een nachtegaal hoort slaan of — men hoort tevens het gekwakkel van een kikvorsch: ook hier een wanclank onder de stemmen van het vaderlandsche lied. Van waar mag dat zijn? Laat ons de categorische vraag stellen, of de genoemde heeren gelijk hebben al dan niet.

Ik heb mijn antwoord gereed: groot ongelijk, M. H.!

---

¹⁾ *De Nederlanden en de Gevierden te Heiligerlee*, bl. 18, 28, 35, 55.

Alleen eene reconstructie van onze geschiedenis, die liever eene, als ik zoo zeggen mag, deconstructie mocht heeten, zou de Ultramontaansche schrijvers en woordvoerders kunnen rechtvaardigen. En daartoe nemen zij, ik aarzel niet het rondweg te verklaren, dan ook de toevlucht. Leest zelven, want ik kan slechts een paar punten met u nagaan, wat Mr. Groen van Priusterer schrijft in zijne onlangs verschenen brochures, wat Fruin, v. Vloten en anderen hebben aangevoerd en aanvoeren. Leest vooral ook Dr. Nuyens' boeken met aandacht en opmerkzaamheid: ik houd mij overtuigd, dat redeneeringen als die van de heeren Alberdingk Thijm en Brouwers u aan huismoederlijke logica zullen doen denken, die van den laatstgenoemde wellicht zelfs aan erger dan dat. Hoe zult gij eene stelling qualificeeren, als die van Brouwers: »geen enkele grieven, waardoor de daad van Heiligerlee zou kunnen worden gebillijkt en gerechtvaardigd?» Maar ik heb evenveel recht om te stellen, dat de aarde stil staat, of zoo iets. Dan — liever lees ik u één volzin voor uit *De Nederlandsche Beroerten*: »De inquisitie bleef evenwel bij de Nederlanders gehaat. Hoe gehecht ook aan het geloof der vaderen, verzett'en zich de Katholieken er steeds tegen»¹⁾. En welke geschriften van tijdgenoot of nakomeling, van vreemdeling of Nederlander, van Catholiek of Protestant ik de laatste drie jaren zelf heb gelezen over onze revolutie, ik heb niets gevonden, dat in tegenpraak is met de bewering van Fruin, dat »het getal van hen, die in de Spanjaarden vrienden en in Lodewijk's volgers vijanden van het vaderland zagen,

---

¹⁾ T. a. p. bl. 131.

zoo gering was, dat er door niemand zelfs melding van hen gemaakt wordt" ¹⁾). Hoe kan dan Brouwers zulke wartaal schrijven? Een van twee: of voor de kreten door alle rangen en standen aangeheven tegen Philips' bestuur is Brouwers doof, stokdoof, of alle geschiedschrijvers weten het niet, terwijl hij alleen het weet. Het laatste is wel wat onaanneemelijk, zoolang hij de bewijzen van het tegendeel schuldig blijft. Er is meer. »Verbonden Edelen, die oproer stookten, en brooddronken kooplieden, die hun geld voorschoten": voilà tout, volgens den redenaar. Doch indien slechts enkelen schuldig waren, hoe komt het dan toch, dat er een exceptioneele rechtbank als de Raad van Beroerten moest worden opgericht met zijne terechtstellingen »*bij menigte*" ²⁾); dat die zelfde rechtbank zoo weinig in den smaak viel van de quasi-onschuldige meerderheid, dat alle Nederlandsche leden, uit vrees voor diezelfde meerderheid, successivelijk wegbleven van de zittingen en aan vreemdelingen als Vargas, Del Rio en De Roda de zaken overlieten? Indien voor 1568 alleen die »eigenbelangzoekende Prinsen" de raddraaiers zijn geweest, waarom is er dan na 1568 — zoo wij al geen recht zouden hebben te spreken van een algemeen doemvonnis, hetgeen ik in het midden laat — aanhoudend sprake van algemeene vergiffenis, algemeen pardon? Dat is al heel zonderling, ja, onverklaarbaar. Wat schrijft Alva den 9^{en} Juni 1568 aan Philips? »Dat hij de voornaamsten des lands, die zich gedurende de onlusten schuldig gemaakt hadden, zou in hechtenis nemen en voorbeeldig straffen, dat hij dit insgelijks de schuldig-

¹⁾ T. a. p. bl. 15.

²⁾ NUYENS t. a. p. I II bl. 46.

sten onder het volk zou doen"; »dat hij de steden zou straffen" . . . enz. enz. ¹⁾). Begrijpt gij daarvan de strekking? En bijaldien het volk niet ontevreden was, waarom heeft het dan voor Philips' handlangers zoo goed als niets overgehad, daarentegen de hoofden der bewegingspartij, zoo'n galgenaas, zoo'n fenian b. v. gelijk onze Lodewijk van Nassau wordt geheeten, meer dan geduld en gedoogd?

Zoo is er meer, M. H.! veel meer beide te vragen en — aan te merken. Elken voet aarde wil ik Brouwers betwisten zoowel op grond van hetgeen hij zegt als vooral op grond van hetgeen hij niet zegt, maar verzwijgt en achterwege houdt; groepeerling van feiten, gebruik van vergelijkingen, exclamatie en expectoratie, praemissen en conclusies: ik trilde van verontwaardiging bij de lezing van een geschrift, dat van het begin tot het einde den stempel van *valsheid* en *onwaarheid* in de voorstelling draagt. De bekende redenen van opstand, waarom anderen en ik meenen te mogen spreken van *nationaal verzet*, ze zijn door hem niet weggeredeneerd, o neen, ze worden doodeenvoudig eerst op zijde gezet, geëclipseerd, listig en behendig; en dan volgt natuurlijk logisch, dat hij, die zich tegen Philips verzet, daarvoor zijne *bijzondere*, persoonlijke, redenen moet hebben gehad, eigenbelang, eerezucht b. v. of regeerezucht; dat Lodewijk van Nassau alzoo een oproermaker was, een malcontent, die in troebel water wilde visschen, enz. enz., en dat er dus geen idee van *nationaal verzet* kan zijn geweest. Eens op het hellend vlak van geschiedverduistering en geschiedverdraaiing, snelt men, gelijk Brouwers, toemeloos en ban-

---

¹⁾ T. a. pl. bl. 12.

deloos voort . . . en het resultaat is een redeneering, die beneden alle critiek mag heeten.

Ook Thijm rekt Philips geen zijner zonden aan en verklaart al de eischen der natie voor niet ontvankelijk; hij klemt zich vast aan het zoogenaamd wettig gezag van zijnen held, vergetende dat het volk niet is om den vorst maar de vorst om het volk, en hij kan, verbijsterd door het licht dier majesteit, evenmin als Nuyens, meer voelen en tasten wat waarachtig is. De ware toedracht der gebeurtenissen verliezen beide uit het oog, om zich uitsluitend bezig te houden met bijzaken, die hier van geen overwegend belang mogen wezen, omdat ze het ook werkelijk in 1568 en vroeger niet zijn geweest.

Van waar eene dergelijke geschiedbeschouwing? Of wij hier te denken hebben aan opzettelijk kwade trouw, aan boos opzet, aan duivelskunstenarij, met voorbedachten rade gepleegd? Ik wil hopen en vertrouwen van neen, M. H.! Maar waaraan dan? Zouden er politieke of sociale bedoelingen onder schuilen? Wederom, ik wil hopen van neen. Wat daarvan zij: het STANDPUNT van genoemde heeren is in elk geval verkeerd, dat is de hoofdzaak; m. a. w. zij bekijken de xvi^e eeuw door een Ultramontaansch gekleurd glaasje, met welke oogmerken laat ik nu daar; zij meten met den Ultramontaanschen maatstaf; zij beoordeelen naar de Ultramontaansche opvatting; zij vonnissen op Ultramontaansche overwegingen. Ik herhaal: het STANDPUNT deugt niet. Zij mogen *goed* hebben waargenomen, dat wil zeggen: *genoeg, voldoende, overvloedig* des noods, zij zijn geweest *vooringenomen, bevooroordeeld, partijdig*, waardoor zij heel veel, ziende blind, niet hebben opgemerkt: ziedaar de fout. Ze gaan kennelijk uit van de stelling, dat

al wat niet zuiver is in de Roomsch-catholieke leer of afvallig wordt van de heilige moederkerk, voor de rechtbank der zedelijkheid niet kan bestaan, alzoo onheilig is; dat al wat daarentegen bon catholique is, reeds daardoor alleen vlekkeloos rein en heilig mag heeten. Elke kleur die vloekt, gelijk men zegt, met die van het Ultramontaansche glaasje, *kan* de ware niet zijn. De eerste vraag is altijd: staat hij in een goeden reuk van catholicisme, het andere is van minder belang en wordt zelfs voorbijgezien. Ziehier een staaltje van hunne redeneering: » Philips is de kampioen geweest voor het Roomsch-catholiek geloof; de allerchristelijke koning achtte al het andere niets in vergelijking van dat geloof; dat steden werden ontvolkt en verarmden, gewesten in eene woestenis verkeerden, het land te gronde ging, hij wilde het liever dan een tittel of jota van zijne leerstellingen prijs geven, ja dan dulden dat een zijner onderdanen zulks deed . . . een ideaal, voorwaar, van een vorst voor elken echten zoon der kerk. Wie zich tegen hem aankant om zijne goedgelovige bedoelingen te verijdelen, om welke gewichtige redenen dan ook, verschijnt noodwendig in een min gunstig licht; wie de plakATEN vloekt en niet zegent, en smeekt om religievrijheid, is, zooals Brouwers zou zeggen, een heiden, een ongeloovige; wie gewapenderhand tegenstand biedt, een onverlaat, een monster: weg met hem naar schavot of mutsaard!»

Zoo gaat het: of er grond bestaat om het begin van den tachtigjarigen oorlog een religiestrijd te noemen; of wij de wapens hebben opgevat tegen het catholicisme, *of wel* omdat het catholicisme zoo geheel in strijd met het landsbelang werd gehandhaafd — voorzeker een groot onderscheid, — met

die kleinigheden houdt men zich in zijne verblind-
ding niet op. Men heeft slechts een geopend oog
voor zijne geloofsgenooten; ketters zijn onheilig, han-
delen op onedele motieven, streven naar onedele oog-
merken; wie, ketter of niet, om welke redenen dan
ook, heulen met hen, desgelijks: een en hetzelfde
doemvonniss voor hen allen. In de eerste en voor-
naamste plaats is men Catholiek, daarna komt
staatsburgerschap en nederlanderschap en vaderlan-
derschap en dergelijke. Zoo gaat het. Maar — dat
is wonderlijk: immers we zijn Nederlanders en
Rooms-catholiek of Protestant *tevens*? Ik zou het
ook zeggen en keur daarom zoo'n standpunt onvoor-
waardelijk af. Met nadruk protesteer ik er tegen, even
als ik — want ik kies geen partij — van dezen zelf-
den leerstoel, met de stukken voor mij, heb ge-
protesteerd tegen de Kristelijk-nationale of Orthodox-
protestantsche opvatting, die in het andere uiterste
vervalt en den tachtigjarigen oorlog een strijd vóór het
Protestantsch geloof noemt, waarvoor evenmin reden
aanwezig is. Eenzijdigheid is hier de wortel van
alle kwaad bij Ultramontanen en Kristelijk-nationalen.

Weest op uwe hoede: wat men gaarne wil zien, ver-
beeldt men zich zoo licht te zien, daarom is het zoo
gevaarlijk uit *een bepaald oogpunt* personen en zaken
te bekijken. Weet gij niet, dat hoe langer gij star-
oogend de aandacht vestigt op een en hetzelfde voor-
werp, gij des te minder bespeurt van al het andere
dat u omringt? Allengs mist gij de vaardigheid om
er iets van op te merken, uw blik wordt als ware
het beneveld en verduisterd, behalve voor dat ééne.
Wee u, zoo gij waant de waarheid in pacht te heb-
ben, zij het als onverbeterlijk partijganger of als
hartstochtelijk kerkgelovige, van welk kerkgenoot-

schap dan ook: uw politiek of religieus dogmatisme voert u noodwendig tot uitsluiting van andersdenkenden, tot onverdraagzaamheid, want elke dogmaticus is in zekeren zin fanaticus en moet dat ook wezen ¹⁾; — en eens geraakt op dat weinig benijdenswaardig standpunt mist gij de geschiktheid om *billijk* te *waardeeren*. Van kwade trouw behoeft nog geen sprake te wezen, ter goeder trouw kan men grovelijk dwalen en de grootste dwaasheden gemoedelijk verkondigen, maar *billijk waardeeren* kan alleen hij, die goed begrijpt, en om goed te begrijpen, behoort men afstand te doen van alle oppervlakkigheid en alle *eenzijdigheid*, maar vooral van de laatste, omdat deze de *partijdigheid* werkt. Wie in plaats van alle factoren slechts enkele, wellicht slechts één, in rekening brengt, hoe zal hij de wording en de ontwikkeling van het product voldoende verklaren? Wie slechts van een kant beziet . . . . maar die weet immers van de andere zijden niets hoegenaamd? die gaat op dat ééne af, als ware dat 't geheel? En wie niets anders ziet dan hij verkiest te zien, wie moedwillig de oogen sluit voor hetgeen hem eene ergernis is en eene dwaasheid, dien mogen wij beschuldigen van eenzijdigheid met voorbedachten rade, d. i. van vooringenomenheid, van partijdigheid.

De toepassing van het medegedeelde op de Ultramontaansche geschiedbeschouwing ligt voor de hand: het standpunt is verkeerd, omdat het Ultramontaansch

---

¹⁾ Zie Mr. c. w. OPZOOMER *De waarheid en hare kenbronnen* bl. 5, alwaar o. a.: »De dogmaticus in de wetenschap wordt in het handelen een dweeper. Hij ijvert, maar het is een onverstandige, onredelijke ijver;» en wat verder: »De dogmaticus loopt het grootste gevaar om onverdraagzaam te worden. Alleen waar hij staat, is de waarheid en het heil; waarom zou hij anderen niet dwingen in te gaan?»

is, en reeds daarom alleen, evenals het standpunt der Kristelijk-nationalen m. i. verkeerd is, omdat het Kristelijk-nationaal is. Verbeeldt u, M. H.! dat iemand eene vaderlandsche geschiedenis ging schrijven uit een Jezuïtisch oogpunt, of wel uit een Afgescheiden oogpunt, of uit een Turksch oogpunt. Doch wij lachen met die oogpunten- en standpunten-geschiedenis. Door in Philips den Tweede niet te willen aanschouwen dan een heiligen strijder, zouden wij zoo licht zijne bekrompenheid, zijne onhandigheid, zijn volslagen gebrek aan staatsmanschap toevallig voorbijzien, en.... dan zouden wij toch eigenlijk niet bevoegd wezen om de rekening op te maken. Door in Lodewijk van Nassau niet te willen aanschouwen dan den eigenbelangzoekende, den egoïst, zouden wij misschien onwillekeurig het oog sluiten voor zijne zelfopoffering, voor zijne toewijding aan de zaak die hij voorstond.... Niet waar, zóó worden er engelen en duivelen gebaard, kinderen des lichts en der duisternis, die alleen in de verbeelding leven?

Neen, »liever Paapsch dan Turksch» zou mijne leuze op historisch gebied nooit wezen, niet Paapsch maar ook niet Turksch, niets van dat alles. Voorts is het mijn stelregel: virtus et in hoste laudanda. U allen roep ik de woorden van Paus Pius IX toe: diligite veritatem filiam Dei, eert de waarheid.

HEILIGERLEE.... grond dierbaar voor elken vaderlander, immers:

Waar staan wij? Waar de strijd begon
 De strijd van tachtig jaren!
 Die niet dan eervol einden kon
 En Neerlands grootheid baren.

In gedachte nemen wij afscheid van Heiligerlee,
wij zeggen den dichter na:

Sticht op dees plaats een eertropee!
Dat een gedenkzuil rijze,
Die 't roemrijk veld van Heiligerlee
Aan kroost en nakroost wijze!

Omstrale haar niet de roode gloed van den fakkel
der partijdigheid, maar het witte licht der blanke
oprechtheid.

Moge de slotsom van onze overdenkingen deze
zijn, dat alleen een *naauwkeurig* en *onbevooroordeeld*,
d. i. een *echt wetenschappelijk* onderzoek onze ge-
schiedenis maakt tot hetgeen zij behoort te wezen,
beide *waarachtig* en *getrouw*. Niemand vermete zich
eene schendige hand te slaan aan het heilige beeld
van onze geschiedenis, aan het beeld van haar, die
mag genaamd worden: de oorsprong van onze va-
derlandsliefde, de steun van onze nationaliteit,
de onwrikbare grondzuil van den Nederlandschen
Staat ¹⁾.

---

¹⁾ Woorden van GROEN *Redev. over de redenen om de geschiedenis der
natie bekend te maken* bl. 5.

